

Рецензије и прикази

Православни свети и Први светски раји
Зборник радова са Међународног
начуног скупа
ИСБН 978-86-7405-164-1
Православни богословски факултет
Универзитета у Београду

Годину дана после успешне реализације Међународног научног скупа *Православни свети и Први светски раји* (Православни богословски факултет Универзитета у Београду, 5. и 6. децембра 2014. године), уз велики труд уредника др Владислава Пузовића, објављен је зборник саопштења са овог научног сабрања. Припрему и рад скупа благословио је и подржао Његова Светост Патријарх српски Г. Иринеј. Управа за сарадњу са Црквама и верским заједницама Републике Србије материјално је помогла одржавање научног скупа и објављивање зборника.

Зашто је овај научни скуп био веома битан, односно зашто је било од посебне важности да буде објављен зборник научних студија са овог скупа? Први светски рат представљао је важну историјску прекретницу, која је одлучујуће утицала на токове европске и светске историје у XX веку. Сукоб апокалиптичних размера, у коме је учествовало преко 60 милиона војника и који је однео више од 15 милиона живота, донео је несагледиву патњу и страдање човечанству, отворивши питања везана за смисао људског постојања и за тумачење оних библијских места која говоре о Другом Христовом доласку. Са друге стране, рат је радикално изменио дотадашњу геополитич-

ку слику Европе, јер после овог сукоба четири европска царства нестају, а на истим географским просторима настаје низ нових држава, а масовне миграције становништва стварају потпуно нову геополитичку реалност на Старом континенту, посебно на његовом источном и југоисточном делу, односно на матичним просторима православних народа.

Православни свет се током ратних и поратних година суочио са низом изазова: масовни злочини над цивилним становништвом (страдање свештенства и уништавање духовне баштине); крвави сукоби и масовни злочини међу православним народима, у којима није била поштеђена ни Црква, што је представљало радикализацију дотадашњих етнофилетистичких струјања у православном свету. Затим, отворено је питање православне дијаспоре као последице Првог светског рата и бољшевичке револуције у Русији. Нову димензију добили су и односи Православне Цркве са другим хришћанским заједницама у Европи, а четворогодишња трагедија човечанства значајно је утицала и на токове православне богословске мисли.

Учесници овог скупа и уједно аутори студија у зборнику, поред наставника и сарадника Православног богословског факултета Универзитета у Београду, јесу академици Српске академије наука и уметности, професори Универзитета у Београду, Новом Саду, Нишу, Бања Луци и Источном Сарајеву, Војне академије Универзитета одбране у Београду, као и научни сарадници Балка-

полошког института Српске академије наука и уметности, Института за новију историју Србије и Института за савремену историју из Београда. У раду скупа, такође, су учествовали истраживачи из угледних високошколских установа и научноистраживачких институција из иностранства: Русије (Институт за словенске студије Руске академије наука, Санктпетербуршка духовна академија), Украјине (Кијевска духовна академија, Кијевски национални универзитет „Тарас Шевченко“), Бугарске (Великотрновски универзитет „Свети Кирило и Методије“), Велике Британије (Теолошки колеџ Риџентс парк Универзитета у Оксфорду, Рипон колеџ Универзитета у Оксфорду). Управо оваква структура научних истраживача показује спремност Православног богословског факултета да се ухвати у коштац са историјским дешавањима које своје последице имају и у савременом свету и друштву.

Зборник *Православни свети и Први светски рат* подељен је у шест тематских целина, уз додатак регистра имена и прилога, који је подсећање да је научни скуп пратила изложба фотографија Војног музеја Србија у Првом светском рату. Зборник доноси тридесет осам студија, а окосницу зборника чине две групе радова. Прву групу представљају радови историографског карактера. У овој групи доминирају радови који се баве местом Цркве у Великом рату. Другу групу чине радови богословског карактера и третирају различите историјске феномене са теолошког становишта.

Прво поглавље доноси свеобухватне анализе, историографског и богословско-философског карактера, везане за жртву коју је поднео српски народ у Првом светском рату, а аутори Душан Т. Багачковић (*Србија у Првом светском рату: изазови, страдања, исходи*) и Богољуб

Шијаковић (*Велики рат, Видовданска етика, Памћење: О историји идеја и Сјомену Жртва*) јесу својеврсни увод и закључак целог скупа. Ове две уводне студије посебно су значајне, јер Душан Т. Багачковић истиче да је улога Србије у Првом светском рату остала, у светској историографији, или прилично занемарена или погрешно тумачена. Значајни резултати српске науке ретко су превеђени на стране језике, а доминирајућа идеолошка догма, југословенска и комунистичка, инсистирала је на промоцији уједињења, а не на страдањима и успесима Србије у Великом рату. У ревизионистичкој историографији, аутор истиче да је Србија редовно била означена као наводни саучесник у Сарајевском атентату, и као руски сателит, непосредно или посредно одговоран за избијање светског сукоба. Анализа тока ратних збивања, политичких, војних и дипломатских, несумњиво указује да су обновљени стереотипи о наводној одговорности Србије лишени сваке научне подлоге, што је врло битно за будућа тумачења Првог светског рата. После историографске синтезе, следи и кратка анализа експанзионизма (политичког, економског, културног) уочи Великог рата, а Богољуб Шијаковић детаљније описује духовну ситуацију пред Велики рат у философији, књижевности, уметности, као и национално-политичке програмске текстове и ратну пропагандну публицистику немачких интелектуалаца тог доба. Прича о континуитету аустроугарске колонијалне политике према Балкану и Србији, која је надовезана на анализу у почетној студији овог зборника, кулминира у подстрекивању на превентивни рат против Србије од стране елита у Берлину и Бечу, што је важно због одговора на питање о одговорности за рат, који се води са конкретним ратним циљевима у којима се огледају узроци рата.

Ове ратне елите хтеле су да као узрок рата прогласе Сарајевски атентат, који је како проф. Шијаковић наглашава политички атентат и тираноубиство, тако да предлаже да ослободилачки покрет демократске омладине *Млада Босна* треба да буде по-сматран и у европском контексту, и као инспирисан српском традицијом култа Косова поља и Видовданске етике, која говори о жртви као сублимацији историје и праведном страдању као елементу идентитета.

У другом поглављу (*Српска Православна Црква у Првом светском рату*) кроз радове **Драгољуба Живојиновића** (*Српска Православна Црква у издејелици* у 1916-1918), **Митрополита Порфирија (Перића)** и **Драгана Карана** (*Пасторско присуство Цркве у српском народу током Првој светској рату*), **Предрага Пузовића** (*Стирање свештеника Српске Православне Цркве у Босни и Херцеговини током Првој светској рату*), **Александра Раковића** (*Сведочења о рушењу Саборне цркве Светих апостола Петра и Павла у Шајци и стирање у њој зајоченој српској народа* (1914)), **Зорана Ранковића** (*Свештеничештво Саве Пејковића у годинама Првој светској рату*), **Радована Филиповића** (*О архивском наслеђу Српске Православне Цркве из времена Првој светској рату* (1914-1918) – фондови и збирке Архива Српске Православне Цркве у Београду), **Горана Лагиновића** (*Историографија о Српској Православној Цркви у Босни и Херцеговини за вријеме Првој светској рату* (1914-1918)) и **Драгана Ашковића** (*Бојомољачки покрет и његова улога у време стварања Краљевине Срба, Хрватиа и Словенаца*) представљено је мултидисциплинарно гледиште на место и улогу Српске Православне Цркве у Великом рату.

У трећем поглављу (*Православни свет у Првом светском рату*) расправљена

су нека питања везана за место других Православних Цркава, нарочито Руске, у поменутом сукобу, те зато у зборнику на ове теме пишу: **Михаил Витальевич Шкаровски** (*Военно духовенство руској Балканској корпуса и рускоје монашество Афона у тој Првој мировој војни*), **Владимир Викторович Бурега** (*Православноје движение в Закарпатској Украјини в контекстије међународних оцношений в канун Првој мировој војни*) и **Василиј Иринархович Уљановски** (*„Военный юбилей“ Киевској духовној академији и научные проекты Феодора Титова*), а својеврсна синтеза статуса Православних Цркава између Русије, Аустро-Угарске и Турске у овом контексту послужила је као уводно слово **Далибора Петровића** у овом – трећем – делу зборника (*Православје у тој Русији, Аустро-Угарској и Турској у светској дојнаји око Првој светској рату*).

Четврто поглавље *Српске духовне везе са савезницима* доноси радове у којима су сагледане српске духовне везе са савезницима, првенствено са Русијом и Британијом, у контексту Првог светског рата. **Мира Радојевић** доноси врло занимљиве наводе на тему *Стирана мемоаристика о Србији у Великом рату* (1914-1918), затим **Виктор Иванович Косић** пише *Сербская Православная Церковь и прием руској духовенства после 1917 тога*, да би **Владислав Пузовић** својом студијом (*Последње Првој светској рату на српско-руској црквене односе*) дао својеврсни печат овом одељку зборника. **Драгомир Бонцић** даје допринос овој збирци пишући на тему *Издејелице из Русије професори Православној богословској факултетији у Београду после Првој светској рату*, а **Богдан Косановић** у свом реферату истиче *мојиве Православја у руској књижевности Првој светској рату на српске и црнојорске теме*.

Посебан допринос мултидисциплинарном осврту на тему дали су **Марк Чепмен** (*The Church of England, Serbia and the Serbian Orthodox Church in the First World War*) и **Милош Ковић** (*Бриџанско јавно мњење о Николају Велимировићу (1915–1919)*), да би **Александар Растовић** и **Стефан Стаменковић** закључили ово поглавље студијом о енглеским болницама у Србији 1914–1918.

Пето поглавље *Српска културна баштина, историја и војна доктрина у Првом светском рату* пружа врло широк дијапазон тема и доноси нове увиде посвећене судбини српске културне баштине, затим кључним аспектима српске политике и војне доктрине током Великог рата. Из тог разлога је веома важна почетна студија овог поглавља **Татјане Суботин-Голубовић** (*Судбина рукописа Народне библиотеке у Првом светском рату и њихово место у српској културној баштини*). Затим следе студије **Игора Борозана** (*Културна историја војника и уметности сећања: Храм славе на војничком гробљу у Скопљу*), **Михаила Војводића** (*О улози Анексионе кризе у заштитивању односа између Србије и Аустро-Угарске*), **Слободана Бјелице** (*Српско-румунски спор око Банаћа у Првом светском рату*), **Борислава Гроздића** (*Косовски завет и српска војска у Првом светском рату*), **Алексеја Тимофејева** (*Српски добровољци у царској Русији за време Првог светског рата*), и **Слободана Ђукића** (*Улога руске војне теорије на развој српске војске 1878–1917. године*).

У шестом поглављу *Глобална Прва светског рата у богословској перспективи* пружени су богословски осврти на суштинска питања људског битисања, која су покренута ратним страховима и страдањима у поменутом сукобу. **Timothy Bradshaw** анализира британ-

ске богословске аспекте у Великом рату (*British Theology in WW1 with special reference to P. T. Forsyth's The Justification of God (1916)*), **Свилен Тутеков** говори о проблему национализма и етоса рата (*Трајања у бујарској теолошкој мисли*), да би **Епископ Давид (Перовић)** искуствено говорио на тему *Ерминевићика аикокалијичке слике Косова и Метихије на прелазу из XX у XXI век*. **Александар Ђаковац** доноси богословску анализу у облику теме *Антирелигијске и теолошке основе хришћанског односа према рату и насиљу*. **Предраг Петровић** студиозно даје догматски осврт на однос *рата и есхатологије (Светски ратови у XX веку и преиспитивања односа Бога и света у западној мисли)*. **Дражен Н. Перић** даје и антрополошки аспект једног савременог проблема у теми *Сведочење и одговорност човека хришћанина у рату*. **Родољуб Кубат** пружа библијски осврт на рат у теми *Спори Савез – рат у самоодбрани*, на који се надовезује и студија **Илије Томића** – *Јудејски народ у периоду антике и сличности са положајем српског народа у време Великог рата*. **Србољуб Убипариповић** даје закључак овог поглавља врло занимљивом обрадом теме *Однос Православне Цркве према ујокојенима кроз историју и савремени бојослужбени изазови*. Радови су у зборнику објављени онако како су излагани на скупу, односно на три радна језика: српском, руском и енглеском.

Имајући на уму далекосежне последице које је Први светски рат оставио на целокупан православни свет, а посебно на Српску Православну Цркву, српски народ и државу, који су у рату претрпели огромна страдања, а у светлости чињенице да се 2014. године навршило стотину година од почетка поменутог сукоба, овај научни скуп и – на

крају – зборник који је пред нама, заједно показују спремност професора Православног богословског факултета да ангажовано одговоре на сва евентуална историјско-богословска питања, која би неко *ново* тумачење Првог светског рата у будућности могло да изнедри.

Ивица Чаировић

Едиција *Хришћанска проза*

у издању епархије Шумадијске

Црква путује ка свом есхатолошком циљу, али њен пут је трасиран у историји, дакле у конкретном, хришћанству више или мање наклоњеном, друштву. Не може се негирати да постоје узајамни утицаји друштва на Цркву и Цркве на друштво. Одређена култура, као битан фактор сваког људског друштва, утиче на начин испољавања Цркве у историји, али исто тако Црква више или мање утиче на формирање културе одређене историјске епохе. Утицај Цркве на друштво и на стваралаштво у одређеним историјским епохама је готово немерљив, па чак и пресудан. Као илустрацију за ову тврдњу наведимо само епохе позног периода Римског царства, Византије, средњовековне Европе, укључујући и Србију. У другим епохама тај утицај слаби, али никада не изостаје у потпуности.

Црква је позвана да на пут преображаја поведе сав створени свет, па тако и плодове људског друштва и духа, међу којима значајно место заузима уметничко стваралаштво. Човек, створен по лику Божијем, стваралац је по превасодству. Људи Цркве су одувек били способни за највеће уметничке домете у свим областима стваралаштва, о чему недвосмислено сведоче векови који су за нама.

У данашњем плуралистичком, пост-модерном друштву постоји простор, истина не превелики, и за глас Цркве. Када кажемо друштво не мислимо ис-

кључиво на његов политички сегмент, мада ни њега не искључујемо, већ на све области људског живота и стваралаштва.

Црква данас има простор да се изрази и посведочи своју природу и свој етос на различите начине, па и кроз уметност. То је неупитно када је реч о сакралној уметности, о црквеној архитектури, сликарству, појању, химнографији, али Црква има шта да понуди друштву и у такозваној световној уметности, као што, са друге стране, и световна уметност може да допринесе Цркви, нудећи јој одређене форме за изношење божанске истине и за испољавање сопственог етоса и, на послетку, дајући јој још једно средство за изражавање и сведочење сопствених схватања о човеку, свету и Богу.

То су неоспорне чињенице које су историјски потврђене током двомиленијумског постојања хришћанске Цркве. Заиста је пуно и аргументовано писано о утицају нпр. античког портрета на иконопис, или грчког и римског песништва на химнографију Цркве.

Данас су нова уметничка средства суштински одређена новим технологијама (нпр. телевизија или филм), али ми ћемо овде рећи неколико речи о уметничкој форми која у свом садашњем облику, по мишљењу највећег броја теоретичара, постоји од краја шеснаестог века (од настанка романа М. Сервантеса, *Дон Кихот*), иако постоје и некада веома популарне средњовековне претече (*Александрида*, *Роман о Троји*). Реч је о прозном стваралаштву у ширем смислу, односно пре свега о роману. Роман је већ дуже време, могло би се рећи од друге половине деветнаестог века (од Достојевског и романа *Браћа Карамзови*), најутицајнија и најраспрострањенија књижевна форма у читавом културном свету, како код стваралаца тако и код читалаца.

Дакако, прозно стваралаштво није карактеристично за црквену литургиј-

ску уметност – то место свакако припада поезији – али прозно стваралаштво никада није било страно црквеној свести и црквеним потребама. Подсетимо само на обимну и у уметничком смислу веома квалитетну хагиографску литературу, која већ вековима на веома успешан начин пројављује њен етос, и без које је Црква готово незамислива.

Руковођени сазнањем о значају романескне и уопште прозне форме за мислећег човека данашњице, дошли смо на идеју да у оквиру издавачке делатности Шумадијске епархије покренемо својеврсну библиотеку која објављује књиге из прозног стваралаштва хришћанске провинијенције, са надом да ћемо на тај начин показати да су у овој добропознатој и општеприхваћеној форми успешно изражена хришћанска схватања човека и живота, и да ћемо продубити дијалог са својом епохом у подручју уметности, који би могао да буде вишеструко користан и плодноносан како за Цркву тако и за друштво.

Напоследку, верујућем човеку који има склоности ка читању уметничке прозе пружимо одређену литературу која својим квалитетима и особинама може да задовољи његове потребе.

Са пројектом издавања прозе са хришћанским садржајем почели смо 2012. године објављујући роман *Несливено и нераздељиво* свештеника **Николе Миловића**, који свог романескног јунака и приповедача смешта у екстремно неповољне друштвене околности апокалиптичких времена, желећи да на том оштром фону покаже како је без обзира на (не)прилике човеку могуће да буде истински хришћанин. У свом приказу ове књиге проф. др Ксенија Кончаревић између осталог пише: „Радња романа смештена је у доба прогона хришћана, доба у коме опипљиво препознајемо обележја веома догледне будућности. Главни јунак романа, млади

конзерватор икона, смештен је због својих уверења у психијатријску установу, у којој му време протиче у сећањима на прошлост – своју, своје породице, пријатеља, свога родног града, али и на прошлост традиционалне хришћанске цивилизације која је затрta, згажена, исмејана и замењена поретком чија обележја читалац на сваком кораку већ увелико опажа. (...) Несливено и нераздељиво – на страницима романа преплићу се прошлост и будућност, истанчани лиризам и кључна питања догматике Православне Цркве изложена на занимљив и приступачан начин (у дијалозима са доктором, али и у унутрашњим дијалозима и сећањима младог конзерватора, који собом оличава очување човека као иконе Божије, очување смисла живљења и вредности хришћанске цивилизације)“ (*Православље*, бр. 1088, 15. јул 2012).

Наредне године наставили смо издавачку делатност са збирком *Три ѝриче* Николаја Љескова и историјским романима *Сенка Галилејца* Герда Тајсена, *Јован Дамаскин* Николаја Агатонова и *Калисџа* Џона Хенрија Њумана.

Николај Семјонович Љесков (1831–1895), класик руске и светске литературе, у својим причама из овог избора (*Лакрдијаши Памфалон*, *Невини Пруденције* и *Аскалонски зликовац*), које обједињује ранохришћанска тематика, на себи својствен начин преиспитује хришћански етос, са очигледном намером да критикује своју епоху и стање духа у њој, изобличавајући лажни формализам, како у друштву тако и у Цркви. Овај плодан прозни писац, карактеристичан по својој хришћанској тематици, у свим делима, па и у овим приповеткама, истиче, и у први план ставља, душевну чистоту и нелицемерну веру једноставних људи, јеванђелских *нишџих*.

Герд Тајсен, угледни професор предмета Нови Завет на универзитету у Хај-

делбергу, исписује романескно дело са поднасловом *Историјско исцртавање Исуса у ириводном облику*, чији је натор млади Јеврејин Андреј, кога Понтије Пилат уценом присиљава да прикупља материјал о новим религијским покретима у тадашњој Палестини. Испуњавајући заповеђено, младић наилази на Исуса, путује за њим и сведочи о ономе што је чуо, видео и доживео. Сам професор Тајсен о својим намерама каже: „Желим да у облику прозе створим слику Исуса и његовог времена, слику која одговара тренутном стању истраживања, али је разумљива и у садашњости. Прича треба да буде уобличена тако да не приказује само резултат, већ и само истраживање. Изабрао сам приповедачки облик да бих сазнања и аргументе науке приближио читаоцима који немају приступ историјским студијама.“

Руски свештеник и приповедач **Николај Агатонов** исписује својеврстан историјски роман не само о Светом Јовану Дамаскину, већ и о животу у Византији, нарочито у Дамаску и Цариграду, у времену овог великог богослова, црквеног песника и аскете. Осим лика Светог Јована писац живо осликава ликове византијских царева, велможа, монаха... Он то чини придржавајући се хронолошких оквира историје, али на романескни начин. Сам Агатонов каже: „Хтео сам да прикажем лик мог вођеног светитеља, не онај иконописни, где је Свети свагда свет од рођења, већ живи уметнички лик личности која се развија. (...) Истина, увођењем житијске личности Преподобног Јована у живо ткање историјских догађаја, главни свој задатак видео сам у очувању целовитости светости лика као унутрашњег установљења личности, идеала хришћанског савршенства.“

Џон Хенри Њуман (1801–1890), богослов и ректор Католичког универзитета у Даблину, у свом изванредном роману

Калистиа описује живот ранохришћанске Цркве. Радња романа је смештена у трећи век по Христу, у северноафричке провинције Римског царства, у град Сику, у епоху крвавих прогона хришћана од стране паганског становништва и римских власти. Њуман на узбудљив и уверљив начин, уз велико познавање историјских чињеница и тадашњег начина живота, кроз своје ликове говори о Богу и људима, о љубави према Христу, наглашавајући снагу вере која мења човека из темеља и чини га способним за мученичко исповедање.

Потом, 2014. године, објављујемо роман *Пој Александра Сегења*, савременог руског прозаисте. Реч је о књизи која је у Русији од 2006. до 2013. године доживела девет издања. Патријарх московски и све Русије Алексје II је лично „наручио“ од Сегења да напише дело о руским пастирима Псковске православне мисије у време Другог светског рата, међу којима је био и свештеник Михаил Ридигер, отац патријарха Алексјеја II. Сегењ је то учинио на веома успешан начин, тако да се пред читаоцем налази дело које и по својим књижевним квалитетима апсолутно заслужује нашу пажњу. Живо и занимљиво написан, роман кроз причу о свештенику Александру Јонину говори о тешком положају Руске Цркве и народа на окупираним територијама СССР-а од стране Немаца, о распетости тамошњег свештенства и пастве између свог хришћанског и националног идентитета и интереса моћника овога света, али досеже и до универзалне приче о истинском хришћанском пастиру и свештенику, који је у потпуности предан својој служби, што је и највећа вредност овог дела.

Ове, 2015. године, изашао је роман *Ходочашће Ивана Сергејевича Шмељова* (1873–1950), једног од најзначајнијих руских писаца прве половине XX века. Шмељов, који је значајан део свог живота

провео у емиграцији након Октобарске револуције, био је кандидат за Нобелову награду, што сведочи о његовим књижевним квалитетима и значају. „Шмељов је надам се био писац руског живота, руске душе православног хришћанина, његове вере и побожности. (...) Сарађивао је, дружио се и дописивао са Иваном Буњиним, Иваном Илином, Максимом Горким, Томасом Маном и многим другим руским и светским књижевним и уметничким великанима. Карактеристична одлика целокупног пишчевог стваралаштва је изузетно добро познавање језика, живота, обичаја и побожности обичног, необразованог руског света („Иван Шмељов – писац изгубљене Русије“, Јелена и Иван Недић, *Каленић* бр. 5, 2015). У аутобиографском роману *Ходочашће*, наратор је петогодишњи дечак који током Петровског поста путује на ходочашће у Троице-Сергијеву лавру.

У припреми за штампу су *Приповећке* Николе Миловића и роман *Жене милоносице* Николаја Агатонова, а у плану за наредну годину су романи *Лейо Гоциодње* Ивана Шмељова и *Фадиола* Николаса Патрика Вајсмана.

Завршавајући ово кратко слово о хришћанској прози у издању Шумадијске епархије и њене Издавачке куће *Каленић*, рецимо још и да нам је жеља да објављујемо дела високих уметничких домета, али и дела са мисионарско-едукативним садржајем која су на значајном уметничком нивоу (нпр. Агатонов).

Зоран Крстић

Vasilije Vranic,
The Constancy and Development in the Christology of Theodoret of Cyrillus,
(Supplements to Vigiliae Christianae 129),
Brill 2015, 239 стр. ISBN: 9789004289956

У познатој Бриловој едицији *Supplements to Vigiliae Christianae* појавила се недавно

књига вредна пажње која се бави анализом Христологије блаженог Теодорита Кирског. Поред чињенице да вредних монографија из области древне Христологије нема превише, пажњу на ову књигу скреће и чињеница да је реч о аутору пореклом са наших простора. Није, нажалост, честа појава да се студије наших аутора појављују у еминентним издањима најзначајнијих издавача, па им стога треба посветити одговарајућу пажњу.

Блажени Теодорит је, без сумње, значајна али и контроверзна личност у историји Цркве. Иако је био осуђиван као јеретик, те након покајања примљен у црквену заједницу, иако су његови анти-кириловски списи осуђивани и након његове смрти, ипак је у диптисима Цркве остао забележен као светитељ и то са називом „блажени“, који је на Истоку резервисан за мање познате или мање признате личности.

Неспорно је да је Теодорит једна од најзначајнијих личности која је учествовала у несторијанском спору, и јединог теолошког озбиљног опонента Св. Кирила Александријског. Међу истраживачима нема сагласности о крајњем вредновању његове Христологије. Док једни сматрају да је његова Христологија до краја остала превасходно несторијанска, са снажним инсистирањем на одељености божанске и човечанске природе у Христу, други сматрају да је његова христолошка позиција временом еволуирала, те да је у каснијем периоду, када је настао спис *Еранистис*, у значајној мери модификовао ранију несторијанску позицију. Други, пак, сматрају да је Теодорит само променио терминологију, док је његова позиција углавном остала иста. Управо је ово питање развоја Теодоритове Христологије главна тема студије која је пред нама.

У првом делу ове студије налазимо исцрпан приказ и анализе досадашњих

истраживања која су се бавила проблемом развоја Теодоритове Христологије, где су елборирани сви значајнији доприноси решењу овог питања. Главни методолошки приступ у овом раду јесте историјско контекстуални и филолошки, који се темељи на анализи два кључна Теодоритова дела: раног *Expositio rectae fidei* и касног *Eranistes*.

Разматрајући историјски контекст Теодоритовог деловања, Вранић констатује да, иако су антиохијци били политички поражени а њихови лидери свргнути са својих катедри, у теолошком смислу је антиохијска Христологија однела победу и превагнала, управо захваљујући Теодориту (стр. 16).

Разматрајући историју настанка несторијанског спора, Вранић примећује да се Несторије, на трону Константинопољског патријарха, налазио у веома сложеним политичким и црквеним приликама, објашњавајући да је полемика око назива Теотокос имала дубљу позадину. С једне стране, тај назив су подржавали аријанци, јер су сматрали да се тиме поткрепљује њихова тврдња да се Христос може назвати Богом само метафорички пошто божанство не може бити рођено. С друге стране, и аполинаријевци су имали своје тумачење, према коме назив Теотокос указује на Оваплоћење Логоса без адекватног присуства човештва у Христу (стр. 18). Можда су Несторијеви мотиви били борба против погрешне интерпретације овог појма, али је свакако пренебрегао чињеницу да је овај појам имао веома дугу и чврсту православну традицију. Кроз историјски приказ почетка сукоба, када је писмо Пале Целестина стигло на Исток, Вранић показује да је Теодорит Кирски од почетка био умешан у сукоб. Пошто је већ тада био један од виђенијих епископа Истока, његово име је

поменуто у писму Јована Антиохијског Несторију у коме га овај моли да удовољи Риму и Александрији и писмено и јавно повуче своје неодмерене речи (стр. 25). Занимљива је чињеница да је Несторије заправо испунио оно што је од њега тражено и јавно и писмено признао да је Теотокос исправан назив. Након тога стижу Кирилови анатемизми, а Јован Антиохијски именује Теодорита Кирског и Андреја Самосатског да саставе побијање ових анатемизама (стр. 26). У наставку Вранић детаљно излаже сложена политичку ситуацију која је владала у Константинопољу, а која је творила позорницу на којој ће се десити пад Несторија. Затим је изложена историја Ефеског сабора, са свим контроверзама које су пратиле његов рад (стр. 27- 35). Догађаји пред почетак Сабора, где је Свети Кирило Александријски показао непоштовање према источним епископима отпочевши рад Сабора а не сачекавши њихов долазак, као и догађаји који су уследили на самом Сабору, довели су до заоштравања ставова и језика Теодорита Кирског према Кирилу, оптужујући га за аполинаријевство (стр. 35-36). Ипак, ускоро је Теодорит одиграо још једну значајнију улогу, сада као аутор чувеног *Томоса сједињења* који ће заиста постати темељ помирења. У овом спису се излаже Христологија која је православна, прихвата на исправан начин назив Теотокос, али инсистира на постојању две природе у Христу. То ће управо бити узрок каснијег сукоба са монофизитима и њихових тврдњи да су православни заправо несторијанци. У каснијем следу догађаја, Свети Кирило је, у писму Акакију, прихватио одређене измене у презентовању своје Христологије, док је, са друге стране, Теодорит изјавио како нема никаквих проблема да буду осуђени они који Христа деле

на двојицу, тврдећи притом да се то не може односити на Несторија (стр. 43). Ово Кирилово писмо поделило је Источне на две групе. Прву, умерену, предводили су Јован Антиохијски и Теодорит Кирски, док је другу, екстремнију, предводио Александар Јерапољски. У исповедању вере Источних, поред класичне никејске Христологије, налазимо, у погледу две природе у Христу, следеће одређење: $\delta\upsilon\omicron \gamma\acute{\alpha}\rho \ \phi\upsilon\sigma\epsilon\omega\nu \ \acute{\epsilon}\nu\omega\sigma\iota\varsigma \ \gamma\acute{\epsilon}\gamma\omicron\nu\epsilon \ \delta\iota\delta \ \acute{\epsilon}\nu\alpha \ \chi\rho\iota\sigma\tau\omicron\nu\delta\nu, \ \acute{\epsilon}\nu\alpha \ \upsilon\iota\delta\nu, \ \acute{\epsilon}\nu\alpha \ \kappa\acute{\upsilon}\rho\iota\omicron\nu \ \omicron\mu\omicron\lambda\omicron\gamma\omicron\upsilon\mu\epsilon\nu$ Јединство природа је, дакле, у једном Христу, једном Сину итд. Ово наглашавање једности Христа, које се по нашем схватању темељи на једности његове Ипостаси, наћи ћемо и у Халкидонском оросу. На овај начин се дошло до једног избалансираног христолошког приступа. Није усвојено Кирилово претерано снажно $\mu\acute{\iota}\alpha \ \phi\upsilon\sigma\iota\varsigma$, а ни Несторијево претерано лабаво $\sigma\upsilon\nu\acute{\alpha}\phi\epsilon\iota\alpha$ које означава сједињење два различита ентитета. Вранић сматра да би у христолошкој употреби појам $\sigma\upsilon\nu\acute{\alpha}\phi\epsilon\iota\alpha$ био веома погодан. Теодорит га је раније користио да означи јединство Свете Тројице (*Expositio Rectae Fidei*, 5), што је за Теодорита представљало најближе могуће јединство које није значило мешање конститутивних елемената (стр. 47). Теодорит се, у свом побијању Кирилових анатемизама, бринуо да његов појам $\acute{\upsilon}\lambda\omicron\sigma\tau\alpha\tau\iota\kappa\acute{\eta} \ \acute{\epsilon}\nu\omega\sigma\iota\varsigma$ говори заправо о мешању две природе, које следствено не би биле ни божанска ни човечанска. Међутим, питање које Вранић овде није анализирао, јесте да ли је Теодорит увиђао проблем у појму $\sigma\upsilon\nu\acute{\alpha}\phi\epsilon\iota\alpha$, који је, означавајући јединство два одвојена ентитета, лако водио ка идеји *двосубјективности* у Христу? Надаље аутор излаже сложу историју, углавном политичких сукоба у којима је Теодорит учествовао, укључујући не-

гово свргавање на Разбојничком сабору (449. год.) и оправдање на Сабору у Халкидону након анатемисања Несторија. Занимљиво је да се, након Халкидона, више ништа није чуло о Теодоритовом деловању (стр. 70).

У трећем поглављу аутор анализира рану Теодоритову Христологију, утврђујући најпре ауторство списа *Expositio rectae fidei*, који је сачуван али не под Теодоритовим именом, већ најчешће под именом Светог Јустина Философа (стр. 74). Након утврђивања ауторства и времена настанка, Вранић анализира овај спис, почињући са поглављима 1-9 која се баве Тријадологијом (стр. 83). Занимљиво је да у трећем поглављу Теодорит наглашава да Света Тројица деле заједничку суштину ($\omicron\upsilon\sigma\iota\alpha$) док разлике међу њима представљају начин постојања ($\tau\acute{\rho}\omicron\lambda\omicron\varsigma \ \tau\acute{\eta}\varsigma \ \acute{\upsilon}\pi\acute{\alpha}\rho\chi\epsilon\omega\varsigma$) који он изједначава са појмом ипостас ($\acute{\upsilon}\rho\omicron\sigma\tau\acute{\alpha}\sigma\epsilon\iota\varsigma$) (стр. 84), иако више користи појам $\pi\acute{\rho}\omicron\sigma\omega\lambda\omicron\nu$ да њиме означи Оца, Сина и Светога Духа који деле једно божанство ($\theta\epsilon\acute{o}\tau\eta\varsigma$). Примећујемо да код Теодорита недостаје идеја Монархије Оца као основа јединсти и јединствености Тројице већ је то суштина или божанство. Овакво концептуално и појмовно структурирана Тријадологија је у многоме утицала на његову Христологију. Вранић наводи Клајтона који сматра да се код Теодорита појмови $\acute{\upsilon}\rho\omicron\sigma\tau\acute{\alpha}\sigma\epsilon\iota\varsigma$ и $\pi\acute{\rho}\omicron\sigma\omega\lambda\omicron\nu$ не могу изједначити, и закључује, позивајући се на Торческуа, да је Теодорит, попут Кападокијаца, ипостас схватао као збир индивидуалних својстава ($\tau\omicron \ \iota\delta\iota\kappa\omicron\nu\delta\nu$) које припадају $\pi\acute{\rho}\omicron\sigma\omega\lambda\omicron\nu$ -у. Вранић с правом критикује Клајтона који је некритички прихватио тезу Торческуа. Допринос Кападокијских Отаца управо јесте у томе што су изменили дотадашње значење појма $\acute{\upsilon}\rho\omicron\sigma\tau\acute{\alpha}\sigma\epsilon\iota\varsigma$ пошто појам $\pi\acute{\rho}\omicron\sigma\omega\lambda\omicron\nu$ није могао да адекватно послужи у Три-

јадологији јер није имао одговарајуће онтолошко значење, те је његова употреба као појма који би превасходно означавао посебност Лица Свете Тројице била недовољна, због његовог неонтолошког и тиме модалистичког значења. Вранић примећује да би Теодоритова Тријадологија, да је таква како предлаже Клајтон, свакако дошла под удар критике Светог Кирила Александријског (стр. 85).

У следећем одељку аутор анализира поглавља 10-18 истог списка, у којима Теодорит излаже своју Христологију. Теодорит је на позицији снажног наглашавања посебности сваке природе (стр. 88) и тврди да је Син, једном природом, чинио божанска дела а другом их смирено прихватао (“... οὕτως ὁ υἱός, εἷς ὢν καὶ δύο φύσεις, κατ’ ἄλλην μὲν τὰς θεοσημεΐας εἰργάζετο, κατ’ ἄλλην δὲ τὰ ταπεινὰ παρεδέχετο.”) (PG 6, 1225). Теодорит сматра да у случају човека, који је састављен од душе и тела, говоримо о две природе које су тако сједињене да чине једну посебну, људску природу. Када је реч о Христу то не може бити тако, пошто свака од Његових природа остаје у свом засебном дејству. Он чини чуда као Бог, али страда као човек (стр. 90). Разматрајући аналогију душа – тело у човеку, са односом природа у Христу, та аналогија код Теодорита није потпуна, утолико што душа са телом чини посебну људску природу, тако да се страдање тела с правом односи и на душу и обратно. Ако би то био случај са Христом, онда би Његова божанска природа постала страдална, што је неприхватљиво. Теодорит, даље, поставља питање да ли је Логос присутан у Христу акцидентно (кат’ οὐσίαν) или по суштини (κατὰ οὐσιον), и сматра да је друго у питању, што, међутим, отвара питање да ли је људска природа у Христу на тај начин постала божанска након сједињења. Тео-

дорит одговара да није, пошто се, према њему, сједињење догодило по благовољењу (εὐδοκία) Логоса (стр. 92).

Вранић у наставку разматра однос Теодорита према Кападокијцима, констатујући да је он у значајној мери прихватио њихову терминологију. Израз τρόλος τῆς ὑπάρξεως који прво користе Кападокијци (Василије Велику у *Adversus Eunotium* 5; PG 29, 680A; 681C; Григорије Ниски у *Contra Eunotium* 1.216, 1.496–7, 3.2.42), Теодорит усваја, и код њега он не означава целу личност већ само њена засебна својства (стр. 96). Проблем је, како видимо, у томе што Теодорит усваја терминологију Кападокијаца, с тим што треба имати на уму да су је они развили у полемици са аријанцима за потребе Тријадологије. У том смислу код њих постоји, и наглашен је и разрађен, проблем једносупштности Тројице. Због тога, да би се у полемици са аријанцима утврдило да посебност ипостаси не подразумева и различитост природа, присутно је разумевање ипостаси као суштине са индивидуалним својствима. Међутим, ако се само ова димензија истакне и нагласи при примени овакве концепције на Христологију, онда долазимо до резултата који нису задовољавајући у смислу да је немогуће потврдити Христово онтолошко јединство а да се потпуно сачувају посебности природа. Или ће у решавању тог проблема акценат бити стављен на посебност природа, што води недовољно снажном наглашавању јединства Христовог (несторијанство), или ће се пак, наглашавањем тог јединства, на неки начин порећи посебност природа (монофизитство, монотелитство), или ће се јединство темељити на непотпуности људске природе (аполинаријевство).

Анализом *Ερανιστῆσα* Вранић је показао да код Теодорита није могуће говорити о развоју Христологије који би имплицирао озбиљније промене почет-

не позиције. Ипак, уочава се да тих промена има, пре свега због тога што је Теодорит прихватио христолошку употребу појма ипостасис и Кирилове формуле ὑποστατικῆ ἕνωσις. Како Вранић наглашава, у својим раним радовима Теодорит није порицао могућност употребе оваквог израза док, ни тада а ни касније, није прихватио да се он тумачи као ἕνωσις φυσικῆ (стр. 210).

Резултат читаве анализе је да се Теодоритова Христологија не може прогласити несторијанском у класичном смислу (стр. 211). На тај начин његова Христологија јесте дала свој допринос и утицала на формулисање Халкидонског ороса. У том смислу Теодориту, и читавој антиохијској традицији треба одати признање, што аутор и чини.

Оно што недостаје у овом раду јесте чињеница да су углавном анализирана два (додуше кључна) Теодоритова текста; обухватнијом анализом свих Теодоритових дела, аутор би био у прилици да свеобухватније прикаже његову Христологију. Замерка је и то што је, по нашем мишљењу, сувише пажње посвећено историјско-политичким околностима, које свакако јесу важне, али у утицају на теолошки дискурс ипак су значајно ограничене. Такође је требало више пажње посветити кључном појму личности. Стиче се утисак да су понекад некритички прихваћена историјска тврдња Турческуа, чији резултати и тумачења ипак нису недвосмислено прихваћени у научним круговима.

Књига која је пред нама, без сумње, представља значајан допринос разумевању Христологије древне Цркве и посебно разумевању личности и теологије блаженог Теодорита Кирског. Због тога се надамо да ће ова вредна монографија у будућности дочекати и своје српско издање.

Александар Ђаковац

Acta Conciliorum Oecumenicorum
Ed. Schwartz, Eduard / Straub, Johannes
Multi-volumed work

Недавно се, у издању познатог немачког издавача De Gruyter, појавило електронско издање монументалног дела *Acta Conciliorum Oecumenicorum*, које је на овај начин постало доступно и ван библиотеке.¹ Ово дело представља збирку докумената Васељенских Сабора, засновану на грчким и латинским рукописима. Као што је познато, документа прва два Сабора нису сачувана. Тешко је преценити значај који ово дело има за разумевање епохе Васељенских Сабора, историјског развоја догмата и црквеног учења, али и за проучавање политичке историје тог периода.

Објављивање овог дела отпочео је Едвард Шварц 1914. године и до 1940. у 4 тома објављено је 25 делова овог издања, укупно на преко 5000 страна. Шварц је био еминентни немачки класични филолог и стручњак за хронологију и историју древне Цркве. Докторат је стекао у Бону, а предавао је на многим универзитетима Немачке.

Приликом објављивања саборских докумената пројавили су се многи проблеми. Посебно је било проблематично систематизовати акта Сабора у Ефесу, пошто су тамо, као што је познато, заседали два Синода, један под вођством Светог Кирила а други под вођством Антиохијца. Документа другог су углавном изгубљена, мада су нека сачувана у латинском преводу. Такође је у разним колекцијама уочено присуство и одсуство појединих докумената у односу на остале колекције. Одређивање аутентичности докумената и њихово датирање, као и утврђивање најбољих текстова из рукописне традиције, олакшано је открићем Атинске

¹ IntRes: <http://www.degruyter.com/view/serial/15992>.

збирке докумената Ефеског Сабора од стране проф. Ерхарда.

Касније је, под руководством Ј. Страуба, 1971. отпочело објављивање докумената Сабора који нису били обухваћени Шварцовим издањем (*Series Secunda*), а 1974. је Р. Шифер (R. Schieffer) објавио индекс (*index codicum et auctorum*) за све до тада објављене томове. Овај индекс није без мана, често су имена и појмови поређани механички, често са непотребним понављањима дугих титула, на које је утрошено изуто много простора, док је, са друге стране, изостављено навођење контекста и ставова које је одређена личност заступала. Поједини истраживачи су показали да Шиферов индекс, међутим, може бити од велике користи за анализу древних црквених титула, пошто их детаљно и исцрпно наводи.

У наставку доносимо попис томова са одговарајућим називима.

Tomus I Concilium Universale Ephesenum

Volumen I Acta Graeca

Pars I Collectio Vaticana 1-32

Pars II Collectio Vaticana 33-80

Pars III Collectio Vaticana 81-119

Pars IV Collectio Vaticana 120-139

Pars V Collectio Vaticana 140-164

Pars VI Collectio Vaticana 165-172

Pars VII Collectio Seguierana.

Collectio Atheniensis. Collectiones minores

Pars VIII Indices voluminis primi

Volumen II Collectio Veronensis

Volumen III Collectionis Casinensis sive Synodici a Rustico Diacono compositi Pars I.

Volumen IV Collectionis Casinensis sive synodici a Rustico diacono compositi pars altera

Volumen V Pars 1. Collectio Palatina.

Pars 2. Cyrilli epistula synodica.

Collectio Sichardiana ex Collectione

Quesneliana. Collectio Winteriana
Tomus II Concilium Universale
Chalcedonense

Volumen I Acta Graeca

Pars I Epistularum collectiones. Actio prima

Pars II Actio secunda. Epistularum collectio B. Actiones III-VII.

Pars III Actiones VIII-XVII. 18-31

Volumen II Versiones particulares

Pars I Collectio Novariensis de re Eutyichis

Pars II Rerum Chalcedonensium collectio Vaticana. Canones et Symbolum

Volumen III Versio antiqua a Rustico correcta

Pars I Epistularum ante gesta collectio. Actio prima

Pars II Actiones II-VI

Pars III Actiones VII-XVI. Concilii allocutio ad Marcianum

Volumen IV Leonis Papae I. epistularum collectiones

Volumen V Collectio Sangermanensis

Volumen VI Prosopographia et Topographia actorum Chalcedonensium et encyclicorum, indices

Tomus III Collectio Sabbaitica contra Acephalos et Origeniastas destinata

Tomus IV Concilium Universale Constantinopolitanum sub Iustiniano habitum

Volumen I Concilii actiones VIII - Appendices Graecae - Indices

Volumen II Iohannis Maxentii libelli - Collectio codicis Novariensis

XXX - Collectio codicis Parisini

1682 - Procli tomus ad Armenios - Iohannis Papae II epistula ad viros illustres

Volumen III Index Generalis Tomorum I-IV.

Pars I Indices codicum et auctorum

Pars II Index prosopographicus

- Fasc I Aaron - Ivstvs
 Fasc II Iuvenalis - Zoticus
 Pars III Index topographicus
- Series Secunda
 Volumen I Concilium Lateranense a.
 649 celebratum
 Volumen II Concilium Universale
 Constantinopolitanum Tertium
 Pars 1 Concilii Actiones I - XI
 Pars 2 Concilii Actiones XII - XVIII.
 Epistulae. Indices
 Pars 3 Index verborum Graecorum
 quae in actis synodi Lateranensis a.
 649 et in actis concilii oecumenici
 sexti continentur
 Pars 4 Concilium Constantinopolita-
 num a. 691/2 in Trullo habitum
 Volumen III Concilium Universale
 Nicaenum Secundum
 Pars 1 Concilii Actiones I-III
 Pars 2 Concilii Actiones IV-V

Александар Ђаковац

Гостовање Жан-Лик Мариона у
 Београду

Наша интелектуална јавност је имала велику част да угости једног од најзначајнијих философа и теолога данашњице Жан-Лик Мариона. Повод његовог гостовања је публиковање превода његове књиге Еротски феномен.

Марион је рођен 1946.године, члан је Француске Академије, почасни професор на Универзитету Париз-Сорбона, Универзитета у Чикагу и руководиоца је Доминиканске катедре Дибарл на Католичком универзитету у Паризу. Пресудну улогу у формирању његове мисли су извршили следећи философи: Рене Декарт, постхајдегеријански теоретичари језика, Жак Дерида као и његово креативно ишчитавање Мартина Хајдегера и Емануела Левинаса. Од теолога то су: Григорије Ниски, списи псеудо- Дио-

нисија, Августин, Тома Аквински, Ханс Урс фон Балтазар. Марион као феноменолог тежи да реконструише нешто што сматра за аутентичну хусерлијанску феноменологију. У томе он разрађује феноменологију љубави и феноменологију божанског дара као 'даност даривања' што би требало да представља модус живота. Ослањајући се на Хусерла и Хајдегера, Марион је покушао указати на нескривене могућности такве феноменологије. Оне се састоје у томе да се феноменолошка редукација не мора ограничавати само на феномене као објекте, како би то хтео Хусерл, нити на феномене бића или битка као што је то хтео Хајдегер. Своја промишљања Марион сажима у тези: "Колико редукације, толико дарованости". Марион изједначава три редукације: трансценденталну, егзистенцијално/онтолошку и редукацију на позив са трансценденталним Ја. Другим речима феномени нам се дарују посредством интуиције а да притоме нису позиционирани насупрот одређеног хоризонта и да су зависни од стране субјектових конститутивних капацитета. При томе Марион конструише појам засићени феномен који наступа онда када дуалност између интенције (означавања) и интуиције (испуњења) засигурно постоји, и где се насупрот уобичајеном феномену, интуиција показује у премашивању онога што концепт (означење, интенционалност, тежња...) предвиђа и показује. У случају засићеног феномена, феноменалност се кориговала у терминима дарованости, тако да феномен више не дарује себе тако што нам се показује већ тако што нам се дарује. Сваки засићени феномен нам се дарује као позив. Да би указао на примере засићеног феномена, Марион анализира догађај, идоле (дела уметности), плот, иконе (личност) и за теологе најзначајније- Откровење, које

‘појачава’ засићеност пошто оно садржи сваки од горе поменутих елемената. Марионова кључна теза се састоји у томе да као засићен феномен, Откровење има место унутар феноменологије, чак би се рекло да је то њена актуализација, што се може одредити преко теологије. На тај начин Марионова феноменологија отвара пут за позиционирање теологије унутар токова савремене мисли. Тиме је одредио себе као предводника модерне француске феноменологије поред философа попут: Жан- Ив Лакосте и Мишел Анрија. Као теолог Марион сматра да хришћанска вера није херменеутика попут осталих већ нам омогућује да видимо феномене које другима остају скривени. Други битни допринос за теологију се огледа у његовој књизи “Бог без бића”. У тој књизи Марион покушава промишљати Бога не само као нешто што је с ону страну метафизичког сагледавања бића већ нешто што је с оне стране битка. Другим речима раскида са онтотеологијом сматрајући идолима не само антропоморфне слике Бога, него посебно метафизичке појмове Бога: Бог као највише биће или трансцендентални узрок свих бића. Насупрот теологије Бога унутар битка, Марион промишља Бога са библијским појмом св. Јована, ‘агапе’ (1 Јн 4,8). Онај који љуби се потпуно идентификује са даром, због чега појам агапе-потпуно искључује идолатрију и идолатријске појмове већ онај који љуби се потпуно предаје другоме. Бог се не мисли више на темељу наших појмова, већ полазећи од самога Његовог даривања. Јасно је да овде налазимо одређене паралеле са модерним православним теологом Христом Јанарасом. Међутим оно што је битније је да је Марион утицао не само на западне теологе као нпр. на представнике сада најактуелнијег теолошког пројекта- Ра-

дикална ортодоксија већ и на модерну генерацију православних теолога: Џон Пантелејмон Манусакис, Кирил Ховорун и Павла Саига.

„Границе феноменологије“, предавање професора Жан-Лика Мариона у Коларцу, 4.12.2015.

Професор Марион почео је своје предавање освртом на посебан статус тематике у класичној грчкој традицији, указујући на њену одмакнутост од јавног, тј. од *феноменалног*. Наиме, њена повлашћена позиција у систему наука управо је конституисана тим својством. „Што је више података, то је мање ствари“ – следећи ту логику, Марион тврди, европска философија такође је мислила о свету непрестано се одмичући од њега. Његовим речима, `науке не мисле, оне мере и организују`. Разликујући оно што је могуће мислити и оно што нам се даје једино кроз догађај, Марион је појаснио у чему је важност његовог супротстављања појмова ствари (*choses*) и предмета (*objets*). У том оквиру он препознаје и узрок еколошке претње.

Даље развијајући своју тезу, указао је на темељну недостатност *метафизичког* мишљења: „неуспех метафизике она не дугује свом неуспеху у превођењу бића у предмете, него управо успеху у томе“. За такво мишљење, и „Бог метафизике, тј. Бог сведен на свој појам, завршава као идол“. Оно нас оставља без *ствари*, дајући нам уместо њих *предмете*. Но, „мртав предмет не престаје да нам намеће своје присуство“ – том формулацијом објашњава нам побожност и након Ничеове изјаве о `смрти Бога`.

Ова (?метафизичка) замена (ствари предметима) углавном нам измиче. Зато је у предавању назначено неколико поља у којима је та разлика онолико јасна колико је и судбинска: Бог, лице друго, сопствено тело. Но, за ваљано бављење

овим феноменима морамо променити кантовску епистемолошку позицију: Кантов услов сазнања омогућава сазнање предмета, али не и самих ствари. Алтернатива је `сагледавати бића као датости`, следећи Хајдегера и Хусерла.

Феноменолошком анализом доживљаја поменутих *ствари*, стигли смо до појма *засићеној феномена*. Реч је о доживљају који у тој мери превазилази наш чулни апарат (`вишак евиденције из изобиља података`), да остајемо заслепљени њиме (`бљесак`). Речима предавача, „Када ствар нуди више него што можемо да прихватимо, те када је реч о засићеном феномену, тај догађај не може да постане предмет.“

Актуализујући своје увиде на примеру два терористичка напада у Паризу (`Шарли Ебдо` и последњи напади), и показујући њихову важност и комплексност у равни теологије и антропологије, ефектно је завршио предавање изјавом да „засићени феномен омогућава контраискуство, лишено интенционалног: није могуће сумњати у његово присуство, ко што није могуће не сумњати у његово значење“.

У дискусији која је уследила, Марион је био позван да појасни однос између мишљења и делања у оквиру своје теорије. Проблем је формулисан на следећи начин: `уколико нас неки догађај оставља без могућности да о њему мислимо (да га преведемо у свет *йрегмеџа*), како се одлучити на делање?`. Сложивши се са тиме да је таква ситуација истовремено реална и тескобна, Марион је пренео њено разрешење у област политике. За њега, политика је управо вештина исправног одлучивања, иако нам недостаје (зисцрпно) разумевање ситуације. Очигледно, прагматични аспект Марионове феноменологије потребује шири хоризонт, и у смислу самог предавања,

али и у смислу повезивања са практичким дисциплинама, у оквиру којих се питање делања опсежно захвата.

Округли сто поводом књиге Еротски феномен у Институту за философију и друштвену теорију 5.12.2015.

Округли сто поводом књиге Еротски феномен је започео уводним излагањем Клаудије Шербан са Универзитета у Тулузу. На почетку је она указала на философски смисао тела (*corp*) и плоти (*leib*). Марион указује да је Декарт као философ редуковао разлику између *leib* и *corpa*. Упућујући читање у хоризонт картезијанске егзегезе, Марион прави разлику између Декарта и континенталних философа. Ту се сада поставља питање: која је разлика између мога тела и моје плоти? Марион сматра да искуство патње одређује тело које је доживљава. Познајемо телесност када осећамо глад и жеђ. Осећати је нешто што припада плоти. Осећати је *modus cogitans*. Марион сматра душу за пасивни део мишљења. У оквиру засићеног феномена Марион плот посматра као засићеност сопства. Оно што код Декарта изостаје јесте феноменологија тела. Марион то разрешава тако што указује на еротизацију тела без чега плот постаје неприступачна. Чим еротизација престаје губимо физичку плот. Стога је од превасходне важности прећи са тела које имам на тело које јесам а које је недокучиво.

Жан-Лик Марион је у свом излагању истакао да разлику између тела и плоти дугује Хусерлу. Та разлика подразумева физичко тело које поседујем и карактеристике плоти да своје тело осећам. Међутим да би боље то разумели потребно је увести трећи термин еротизација плоти. Помоћу моје плоти додирујем друго тело. Феноменолози то нису приметили чињеницу да плот осећа оно што га ограничава. Прво искуство плоти јесте

искуство које га осећа. То је ситуација која сусреће другу плот. Моја плот осећа другу плот. Непружањем отпора постаје плот другог. Плот еротизује другу плот. Трансформација моје плоти је нешто што сам добио од друге плоти. Еротизована плот има временску ограниченост. Чим плот пређе на еротизовану плот то је води ка експерименталној субјективности. То је емпиријска интеракција. Међутим овде имамо нешто што нити је увидео ни Декарт а ни Хусерл. Због тога Марион изводи хипотезу да редукција прелази са редукције феномена на оно што се даје. Има феномена нечега што се даје а да при томе није феномен. Порнографија засигурно спада у такву појаву пошто искривљава појам ероса. Стога редукцију треба спојити са еротском редукцијом. Еротски феномен подразумева феномен даривања докле је ево оно што прима. Оно остварује пријем давања. Могло би се рећи да је Марион указује да у временима заборава еротске мудрости настоји философију поново вратити својим коренима, тј. своје еротском искону: појму љубави, еротској рационалности. Потом је уследила дискусија са окупљеним философима: Петром Бојанићем, Чаславом Копривицом, Небојшом Роммчевићем, Драганом Пролеом, Предрагом Крстићем, Предрагом Милидрагом, Игором Кртолицом, Раством Јовановим, Небојшом Ромчевићем, Уном Поповићем, Жељком Радинковићем и Марком Лошонцом. Можда најзанимљивији Марионов одговор је онај који се тича питања Предрага Милидрага у вези тога како ослободити Бога од онтотеологије. Да ли онтотеологија води ка апологетици или ка теологији? Марион указује да је пре Томе Аквинског име Бога било агапе, међутим од њега се мистерија Бога транскрибује у језик метафизике. То је покрет неуспеха и који је

био врло штетан. Ово је због тога што питање бивствовања не може да расветли питање Бога. Теологија није философија која говори о Богу. У Литургији не добијамо информације о Богу. Теологија је језик о Богу. Томистичка традиција стога није теолошка најбоља традиција. Пре би се рекло да је то раскид са јерархијом имена о Богу какву налазимо код Григорија Ниског, Августина и Тертулијана да Бог нема имена. Библијска јерархија и свети оци потенцирају на именима Θεος и αὐτή.

Вук Јовановић
Славиша Костић

Илија Томић, *Предесенски сјиси*. Београд: Православни богословски факултет, Институт за теолошка истраживања, 2015. – 509 стр.; 21 см.

Књига под насловом *Предесенски сјиси* аутора др Илије Томића представља пажње вредну студију за историју текста и текстологију списа откривених у пећинама око Кумрана.

У околини Кумрана откривено је 11 великих пећина из којих потичу познати рукописи, али било је чак 370 локалитета на којима је било налаза, различитих писаних остатака или других артефаката који су на неки начин повезани са Кумраном. Кумран, наиме, није једино налазиште на овом простору. Познате су такође још и пећине у кланцу потока Вади Мурабаат, оаза Ен Фешха, Хирбет Мирд, Нахал Аругот, Нахал Хевер, Нахал Мишмар, Нахал Сеелим, Нахал Хардоф, Нахал Давид и др. Налази са ових локалитета најчешће су нешто млађи од налаза у Кумрану и потичу из времена Другог јудејског устанка, Бар Кохбе (132-135. године хришћанске ере), али су ипак изузетно драгоцене. У њима је откривено око 1000 различитих рукописа, али веома мало сачуваних у потпуности,

односно, већина њих сачувани су у фрагментима, те је пред истраживачима касније стајао задатак да их идентификују, региструју, фрагменте правилно устроје а лакуне у њима допуњавају.

Први налаз из кумранских пећина потиче из 1947. године (можда и 1946.!), а научна јавност упознала се са налазима из кумранских пећина 1948. године, када су о њима почеле да стижу прве вести. До сада је објављено 40 томова рашчитаних текстова. Рукописе је објавио енглески универзитет Оксфорд, односно његова издавачка кућа Oxford Clarendon Press, у периоду 1955-2008. године, под насловом Discoveries in the Judaean Desert (= DJD). Међутим, рашчитавана, допуне и поправке већ објављених текстова, као и истраживања истих и даље трају. Замах ових нових ишчитавања омогућен је употребом нових ИС-филмова, чиме је дата прилика да се слабије читљиви текстови поузда није ишчитају и реконструишу.

Од укупно 72 различита списа из прве кумранске пећине седам је најпознатијих. Откривени су одмах на почетку, од стране пастира Mohammed Ad-Diba, били су релативно добро очувани, и одмах по објављивању узбудили су светску научну јавност. Били су то: Правилник заједнице (на коме свитку се на полеђини налазе Правилник заједнице на Крају дана/времена и Правилник благослова), Рат синова светлости против синова таме, Химне, први свитак Књиге пророка Исаије, Пешер Књиге пророка Авакума и остаци Апокрифне књиге постања.

У другој пећини било је 33 рукописа, трећој 15, четвртој око 600, петој 25, шестој 31, седмој 19, осмој 5, у деветој и десетој нема остатака списа, и у једанаестој 25 рукописа.

Између свих откривених рукописа највише је преписа библијских књига,

затим преписа девтероканонских и апокрифних књига, тзв. предесенских списа, оригиналних есенских, правних, мудро-ских, календарских, литургијских, медицинских и других списа.

Јеврејским истраживачима су одмах након открића у руке дошли следећи рукописи: Рат синова светлости против синова таме, Химне, и други свитак Књиге пророка Исаије. Остали списи из ове пећине, напред споменути, Правилник заједнице, први свитак Књиге пророка Исаије, Пешер Књиге пророка Авакума и Апокрифна књига постања купљени су касније, 1954. године, у Сједињеним Америчким Државама, где су однет и били чувани у сефу једне банке, а затим враћени у Израел.

Међу списима пронађеним у пећинама Кумрана има списа које су истраживачи, на почетку испитивања истих, приписали есенској заједници. Каснија анализа, међутим, показала је да није могуће све ове списе приписати њима. Они су у науци познати као *ипредесенски списи*, а названи су тако јер их истраживачи нису могли уврстити ни у дефтероканонске ни у апокрифне. Ови тзв. предесенски списи, иако настали пре закључења јеврејског канона, с разлогом нису уврштени у канон, али их је старо цадокитско свештенство, од кога потиче есенска заједница, познавало, брижљиво чувало и преписивало, све у нади повратка старог поретка. Вредно је споменути да су неки од ових списа – Књига Енохова, Књига јубилеја – ушли у канонски зборник Коптске Цркве Етиопије.

У тзв. предесенске списе убрајају се: Литургија анђела, Нови Јерусалим, Мојсијева дела, Псалам Исуса Навина, Апокрифна књига постања, Набонидова молитва, Књига дивова, Арамејска апокалипса, Завештање дванаесторице патријараха, Уредбе, Поучни списи, Ка-

лендарска дела, Храмовни свитак, као и још неки списи сложене литерарне грађе (Књига Енохова, Књига јубилеја, Рат синова светлости против синова таме, Дамаштански спис, Правилник заједнице).

Од ових списа, у преводу на српски језик публикована је, додуше само делом, Апокрифна књига постања (Е. Verber, *Kumranski rukopisi /iz pećina kraj Mrtvog mora/* Beograd: Bigz 1982, 283-293). Муко-трпан рад на ишчитавању и преводу на српски језик поднео је др Илија Томић, ванредни професор на катедри за Библистику Православног богословског факултета Универзитета у Београду. Професор Томић, иначе аутор студија из проблематике Старозаветне историје и теологије (*Јудејске верске заједнице у доба антике: прилози из историје и теологије*, Београд 2010; *Старозаветни пророци: служба пророка и пророчке књиге*, Београд 2013²; *Речник јеврејског језика*, Београд 2014) српској научној јавности презентовао је ове списе, допуњујући акрибични превод Е. Вербера новим преводима, у међувремену објављених и реконструисаних фрагмената који су снимљени ИС технологијом.

Приказ и превод свакога од наведених предесенских списа проф. Томић структурирао је на следећи начин. После назива списа који даје у преводу на српски и енглески, а доноси и на изворном језику, следи навођење *извора*, из-

дања шекста и литературе. У сажетом *уводу* даје напомене о месту проналаска датог списа, а потом коментарише *назив сјиса и садржину*. Централни део чини *превод* на српски језик сачуваних фрагмената списа, са навођењем броја реда из изворника. Превод је акрибичан, тамо где је потребно указује се на алтернативну лексему, и прецизно су означена неразрешена места. Објашњења дата у фус-нотама појашњавају терминологију употребљену или у изворнику или у језику превода. Ова волуминозна књига завршава се, сада датим на једном месту, међународним библиографијама *извора и литературе*, *речником појмова и личности*, као и увек преко потребним упутницама: *индексима и скраћеницама*.

Монографска публикација др Илије Томића под насловом *Предесенски сјиси* представља први приказ и презентовање за српско – а можемо рећи и словенско уопште – говорно подручје ових списа, за истраживаче јудејских античких заједница занимљиве и пажње вредне садржине. Стога је ова публикација, по свим научним параметрима конципирана, за препоруку свим библистима и истраживачима јудејске културе, али и другима заинтересованима за упознавање са једним сегментом изворне монотеистичке мисли.

Зоран Ранковић

